
“ŞİŞLİ-TAKSİM ULAŞIM AKSI VE YAKIN ÇEVRESİNDE” KENTSEL DOKUNUN MORFOLOJİK ANALİZİ

Pelin Gökğür, Bilge Ulusay Alpay

MSGSÜ /Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Doç.Dr.
pelinokgur@yahoo.fr
MSGSÜ /Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Yrd.Doç.Dr.
bilgealpay@gmail.com

ÖZET

Kentlerin morfolojik analizi birçok farklı seviyelerde yapılabilir. Bu seviyelerden biri olan kentsel doku, kentsel mekanı belirlerken mekânsal kullanımı tanımlayan ve belirleyen öğeleri de içinde barındırmaktadır. Bu doku mekan organizasyonu ve kullanım biçimi farklılıklarıyla bir kentin özellikli görsel formunu oluşturur. Kentsel dokuyu oluşturan parsel /yol sistemi kentsel dokunun var olma nedenidir. Ve bu bağlantılar Panerai, Depaule ve Demorgon’un (1999) “Analyse Urbaine” adlı kitaplarında ifade ettikleri gibi yapılaşmış alanı oluşturmaktadır.

Bu çalışmada Şişli-Taksim aksı ve yakın çevresindeki iki farklı kentsel doku; parsel sistemi, yol sistemi, yapılaşmış alan ve boş alan sistemi gibi dört temel sistem açısından analiz edilerek değerlendirme yapılacaktır. Şişli-Taksim aksı ve çevresi İstanbul’un Avrupa yakasındaki en önemli akslardan biridir. Aksın Harbiye’den Taksim’e giderken sol tarafında bulunan alan diğer çevre alanlardan çok farklı bir kentsel dokuya sahiptir.

Kongre Vadisi olarak adlandırılan bu alanda 1850’li yıllarda bazı idari ve askeri yapıların inşa edildiği ve 1940’lı yıllarda Prost’un Nazım İmar Planları ile birlikte kente hizmet veren spor ve kültür yapıları, radyo evi gibi kentsel donatı yapılarının bu alana eklemendiği, bu işlevlerle vadide farklı bir kentsel dokunun oluştuğu ve bunun günümüzde de devam ettiği görülmektedir.

Anahtar kelimeler: *kentsel doku, parsel, yol, yapı, boş alan*

ÇALIŞMANIN AMACI: Bu çalışmada amaç aynı ulaşım aksının sağında ve solunda konumlanmış iki farklı kentsel dokunun analizini yaparak, bu farklılığın nedenlerini yapılacak morfolojik analizle irdelemek ve bu farklılığın günümüze kadar değişmeyerek süre gelmesinin nedenlerini de ortaya koymaktır.

YÖNTEM: Morfolojik analiz kentsel dokuyla sınırlandırılacaktır. Alan çalışmasında Borie ve Denieul tarafından kullanılan morfolojik analiz yöntemi kullanılacaktır. Bu yöntemde kentsel dokuyu oluşturan parsel sistemi, yol sistemi, yapılaşmış alan ve boş alan gibi dört temel unsur ele alınarak, analizler bu unsurlar üzerinden yapılacaktır. Bu çalışmada alana ait Pervititch haritalarından yola çıkılarak, Henri Prost'un bu alanla ilgili hazırlamış olduğu Nazım İmar planları irdelenerek değişimler ortaya konulacak ve bu alanın günümüzdeki durumu değerlendirilecektir.

GİRİŞ

Kentsel form sözcüğü Aymonino ve Muratori'ye göre başlangıçta kentin fiziksel strüktürlerinde gelişmeyi betimlemek için kullanılmıştır. Tabii bu öncelikle yapılaşmış çevrenin gelişimidir. Aymonino kentsel formu “kentin bir bütün olarak ayırıcı niteliklerini ortaya koymaya imkan veren; çevre, iz, ana yollar, meydanlar, binalar ve donatılar” olarak tanımlamaktadır (akt. Borruey ve Orillard, 2007). Kentsel form özel bir dokuyu gösteren kentin bir parçası olarak da ifade edilmektedir. Ve dört öğeden oluşmaktadır. Bunlar parsel, ada, arazi kullanımı ve plandır (akt. Agenced'urbanisme Caen, 2010).

- Parsel arazinin hisseler ve parsellere ayrılmasının sonucu oluşmaktadır.
- Ada birçok parselin yollarla sınırlandırılmasından oluşan bir bütündür.
- Arazi kullanımı kentin işlevler bütünü tanımlamaktadır. Kullanım biçimi ve form arasında bağlantı ve kopukluklar olabilmektedir.
- Plan kentsel formun ulaşım ağları veya yol dokusuyla yapılanmış biçimdir. Planın büyük öğeleri (temel yol izleri) genellikle büyük bir kalıcılık ve süreklilik göstermektedir.

Gerhard Curdes “Stadtstrukturund Stadtgestaltung” (Kent strüktürü ve kent tasarımı) adlı kitabının giriş kısmında: “Kent morfolojisi odak noktadır. Kent morfolojisi ile yapılar, tesisler ve boş alanların bağlantısı kastedilmektedir, dolayısıyla yapısal, mekânsal oluşum karmaşık kent sisteminin çekirdeğini belirler” demiştir (akt. Raith, 2000, s.6).

Kavramın detaylı açıklanmasında ise: Kent morfolojisinin kentin yapısal-fiziksel strüktürü içinde iki ve üç boyutlu anlaşıldığı, kent morfolojisi yol ağı formundan, blok ve binaların şekillerinden ve de bunların mekana entegrasyonundan oluştuğu, morfolojinin topografya ve dikey biçimlenmeye de ait olduğu belirtilmiştir. (Curdes, 1997, s.63)

Levy (2005) ise, “Formes urbaines et significations: revisiter la morphologie urbaine”(Kentsel formlar ve anlamları: kentsel morfolojinin tekrardan gözden geçirilmesi) adlı makalesinde kentsel form için beş farklı yaklaşım olduğunu ifade etmektedir. Bunlar;

- Kentsel peyzaj formu yaklaşımı yani kentsel mekanın 3 boyutlu ve görsel kültür öğeleri (yapıların ve kamusal alanların bağlam, renk, malzeme, hacim, gabari...) açısından ele alınarak incelenmesidir. Cullen, Bacon, Sitte ve Lynch bu anlamda çalışmalar yapmıştır.
- Sosyal form (sosyal morfoloji) yaklaşımı ise Durkeim, Halbwachs, Chicago Okulu, Ledrut çalışmalarında kentsel mekan farklı sosyal, demografik, etnik, aile biçimleri ve kentteki fonksiyon ve aktivitelerin dağılımını dikkate almışlardır.

- Biyoklimatik form yaklaşımında kentsel mekan çevresel boyutuyla yani mikroklima, yönlenme, sit (bitki örtüsü, su, rölyef), doku tipleri (açık, kapalı, yarı açık) gibi boyutlarla ele alınmaktadır. Ortamı, doğal kaynakları, doğayı, enerjiyi, iklimi dikkate alan bir yaklaşım olarak değerlendirilen bu yaklaşım ekolojik kriterleri dikkate almaktadır.
- Kentsel dokuların formu yaklaşımı parsel, yol, yapılaşmış alan ve açık alanlar arasındaki karşılıklı ilişkilerin incelenmesidir (Panerai, Depaule ve Demorgon,1999), Aymonino bu analizin kentsel form ve bina tipolojileri arasındaki diyalektik ilişkiyi doğrulamak için yapıldığını söylemektedir.
- Kentsel izlerin formu yaklaşımında ise kent planının geometrik biçimi önem kazanıyor (organik plan /geometrik plan;dikey plan/radyokonsantrik plan). Lavedan'ın bu doğrultuda yaptığı çalışmada izlerin sınıflandırmasını yapmıştır. Bu yaklaşım Pinon ve Levy'e göre kentsel kompozisyon ve bunların anlamlarını yansıtmaktadır. Aynı zamanda bu anlamlar kentsel izlerin geometrisine bağlı olan şehircilik tarihi, sembolik çağrışımlarla ilişkilendirilerek değerlendirilmektedir.

Kentsel formu ifade eden yaklaşımlardan biri olan “kentsel doku” Merlin ve Choay (1988) tarafından kentsel formun fiziksel ifadesi, homojen bir bütün oluşturan kentsel çevre öğelerinin tamamı olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda kentsel doku kentlerde genellikle şebekeler ve daha önceden gelen parsel bölünmelerinin oluşturduğu bir miras olarak ifade edilirken, bu dokunun bir süreç içerisinde kentsel biçimlerin yan yana gelmesinden ve üst üste çakışmasının sonucunda ortaya çıktığı belirtilmektedir. Lynch'e (2010) göre kentsel form morfolojik olarak homojen bir bölgeye karşılık gelen, global olarak tanımlanmış kentsel alanın bir kısmını ifade etmektedir. Kentsel formun bir veya birden çok net sınırları olabileceği gibi aynı zamanda yaygın saçaklanmalarla da son bulabilir.

Panerai, Depaule ve Demorgon(1999) kentsel dokuyu “yol şebekesi, ada/parsel ve yapılar” olarak üç bütünün üst üste veya iç içe geçmesi şeklinde ifade etmektedirler. “Analyse Urbaine” adlı kitapta “kentsel doku analizi“ kent içinde var olan bütünlerin kimliklendirilerek, bütünler arasındaki ilişki ve mantığın araştırılması olarak tanımlanmaktadır. Kentsel dokuyu oluşturan parsel /yol sistemi kentsel dokunun var olma nedenidir. Ve bu bağlantılar yapılaşmış alanı oluşturmaktadır. Parsel, yol, yapılaşmış alan ve boş alanlar gibi öğeler arasındaki organizasyon biçimi, kentsel dokuyu ifade etmektedir.

Aynı zamanda tekrara dayalı bir yapıya sahip kentsel öğeler arasındaki ilişkiler bütünü ifade eden kentsel dokunun kentsel strüktürle olan bağlantısı da bir kentteki büyük akslar, sınırlar, binalar, temel donatılar gibi yapısal öğelerden oluşmaktadır.

Borie ve Denieul'a (1982) göre kentlerin morfolojik analizi birçok farklı seviyelerde yapılabilir. Bunlar:

- Kentsel form: Kentsel strüktür ve kentsel doku arasındaki ilişkileri oluşturan kentin temel ulaşım aksları, kentin büyük donatı ve binaları, kentteki sınırların biçimi gibi öğelerden,
- Kentsel doku: Kent içinde sabit ve tekrar eden özelliğe sahip mimari türleri, parseller, caddeler gibi öğelerden,
- Mimari türler: Binaların bütününden etkilenen referans modellerinden,
- Kentleşmiş sit: Doğal sit morfolojisi ile kentsel form arasındaki ilişkilerden oluşmaktadır.

Bu seviyelerden biri olan kentsel doku, kentsel mekanı belirlerken mekânsal kullanımı tanımlayan ve belirleyen öğeleri de içinde barındırmaktadır. Bu doku mekan organizasyonu ve kullanım biçimi farklılıklarıyla bir kentin özellikli görsel formunu oluşturur.

Kentsel doku analizi için iki büyük temel yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan birincisi;

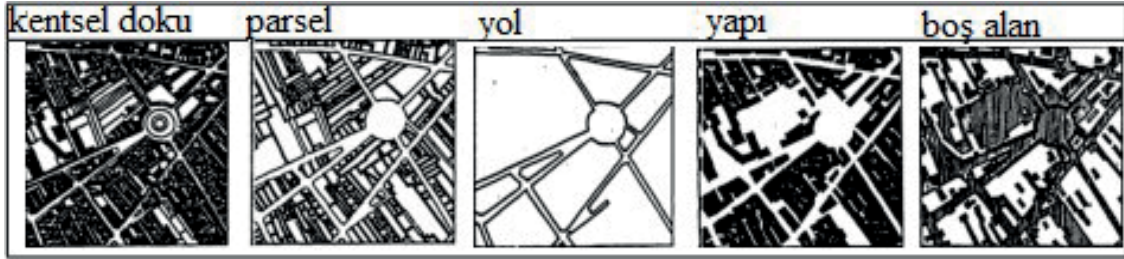
- anatomik yaklaşım: kentsel doku bölünerek aza indirgenmiş birimler birbirinin peşi sıra incelenmektedir. Bu yaklaşımda kentsel organizma farklı organ ve öğelere bölünmektedir.
- fizyolojik yaklaşım: kentsel doku sistemlere bölünerek ayrı ayrı incelenmektedir. Bu yaklaşımda kentsel organizma işlev ve sistemlere bölünmektedir. Ve bu sistemlerin etkileşimleri analiz edilmektedir.

Borie ve Denieul (1982) morfolojik analizle ilgili bir yöntem ortaya koymuşlardır. Bu yöntemle göre kentsel doku dört sisteme ayrılmıştır:

- Parsel sistemi, arazi mülkiyeti ve arazinin bölünmesiyle ilgili bir sistemdir.
- Yol sistemi, parsel arasındaki dolaşımı sağlayan sistemdir.
- Yapılaşmış sistem, biçimleri ve işlevleri ne olursa olsun binaların tümüdür.
- Boş alanlar sistemi yapılaşmamış ve yol sistemine dahil olmayan alanlardır. Kamuya ait veya özel olabilir.

Parsel ve yol sistemi kentsel mekânın dağıtıcısı rolünü üstlenen ikili olarak tanımlanırken; yapılaşmış sistem ve boş alanlar sistemi kentsel alanın işgal edilme biçimini belirleyen ikili olarak tanımlanmaktadır. İlk ikili iki boyutlu iken diğer ikili üç boyutlu bir tasarımı gerektirmektedir.

Kentsel doku için tanımlanmış dört farklı sistem topolojik, geometrik ve boyutsal olarak analiz edilmektedir.

Şekil 1. Kentsel dokuyu oluşturan sistemler

1. Parsel sistemi

Topolojik durum

- Parsel yönlerinin hiyerarşik olmaması
- Parsel yönlerinin hiyerarşik olması
- Parsel yönlerinin hiyerarşik olmaması ancak bölünmelerle temel yöne paralellik gösteren parseller
- Genellikle parsel yönlerinin hiyerarşik olmadığı mazgallı parseller

Geometrik durum

Geometrik yönelmelerine göre ise

- deforme olmamış
- parsellerin aks şaşmasından dolayı deforme olmuş
- yelpaze biçiminde iç veya dış bükey parseller vardır.

Geometrik şekillere göre dikdörtgen, kare, yamuk, L ve T şeklinde parseller vardır. Ayrıca bir de yola dik olmayan bizote adı verilen parseller mevcuttur.

Boyutsal durum

Küçük ve büyük parseller olabilmektedir. Doku sıklaştığında parsel boyutları küçülebilir. Parsellerin boyutu olduğu dönem ve gelişimiyle ilgilidir. Parselin oranı yola cephe verdiği boyutuyla derinliği arasındaki ilişkidir.

2. Yol sistemi

Topolojik durum

- lineer sistem
- halka sistem

Lineer ve halka sistemler daha çok tek işlevli küçük yerleşimlerde yer alır. Buna karşılık daha önemli kentlerde ağ şeklindeki yollar "sahte ağ" sistemi vardır, "gerçek ağ" ise adaların cepheleri farklılaşır-ağ sistem olarak sınıflandırılmaktadır.

Geometrik değişkenler ve boyutsal değişkenler yol sistemi için 2. Derece önem taşımaktadır. Yol sistemini niteleyen topolojik kriterler temel oluşturur.

3. Yapılaşmış sistem

Topolojik durum

Yapılaşmış sistem üç kademede devamlılık veya devamsızlık gösterir.

- noktasal yapılaşma: Binalar birbirlerinden büyük mesafelerle ayrılmıştır. Yapı devamlılık göstermez.
- lineer yapılaşma: Binalar art arda gelmekte devamlılık oluşturmaktadır. Mekanın bir yönüne doğru devamlılık vardır. Mas kütleler oluşturur. Devam eden bir kütle şeklinde algılanır. Mimari detaylar, cepheler ayrımı sağlar.
- düzlemsel yapılaşma: Yapıların her yöne devamlılığı vardır.

Tek yapı noktasal, lineer yapı bir çizgi oluşturan ve düzlemsel yapı devam eden bir alan olarak algılanır.

Geometrik değişkenler

Binaların yönleri benzer olunca, binalar homojen bir bütün gibi algılanır. Geometrik tutarlık yalnızca aksiyel duruma veya paralellığe bağlı değildir.

Boyutsal değişkenler

Boş ve dolu oranları yani yapılaşmış alanın yoğunluğu önemlidir. Tekil binadan çok yoğun bir alana geçilebilir.

4. Açık alanlar sistemi

Topolojik durum

- Yapılaşmış alan devamlıysa açık alanlar dağınık bir biçimde, devamsızdır.
- Tam tersi yapılaşmış alan devamlı değilse açık alanlar düzenli ve devamlıdır.

Noktasal yapılaşmada açık alanlar devamlılık gösterirken lineer yapılaşmada yol (kamusal açık alan) ve parsel içi (özel alan) arasında net bir sınır vardır. Düzlemsel yapılaşmada ise açık alanlar devamlılık gösterir. Ancak binaların ortasında boşluklar oluşur, bunlar özel boşluklardır.

Geometrik durum

Bu analiz daha çok meydanlarla bağlantılı olmaktadır. Burada meydanlar topolojik ve geometrik açıdan analiz edilmektedir.

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde Şişli-Taksim Ulaşım aksı ve yakın çevresinin tarihsel gelişimi özetlenerek, bu alanda yukarıda açıklanan yöntemler kullanılarak kentsel doku analizi yapılacaktır.

ŞİŞLİ-TAKSİM ULAŞIM AKSI VE YAKIN ÇEVRESİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

İstanbul ilinin batısında yer alan Şişli İlçesi, doğuda Sarıyer, güneyde Kâğıthane, batıda Eyüp İlçesi'ne komşudur. Denizden yüksekliği 120 metre olup, derin vadilerle yarılmış dik yamaçlar arasında yer alan engebeli bir yayla sırtıdır. Şişli İstanbul'un, Taksim kuzeyindeki bütün semtleri gibi, yeni bir yerleşmedir. Şehrin bu yöresinin 19. Yüzyılın ortalarında bile henüz yerleşme bölgesi olmadığı bilinmektedir. Şişli'de şiş yapımıyla uğraşan şişçiler diye anılan bir ailenin konağı olduğu ve "Şişçilerin Konağı" olarak adlandırılan konağın "Şişlilerin Konağı" olarak değişikliğe uğradığı ve semtin adının buradan geldiği söylenmektedir.

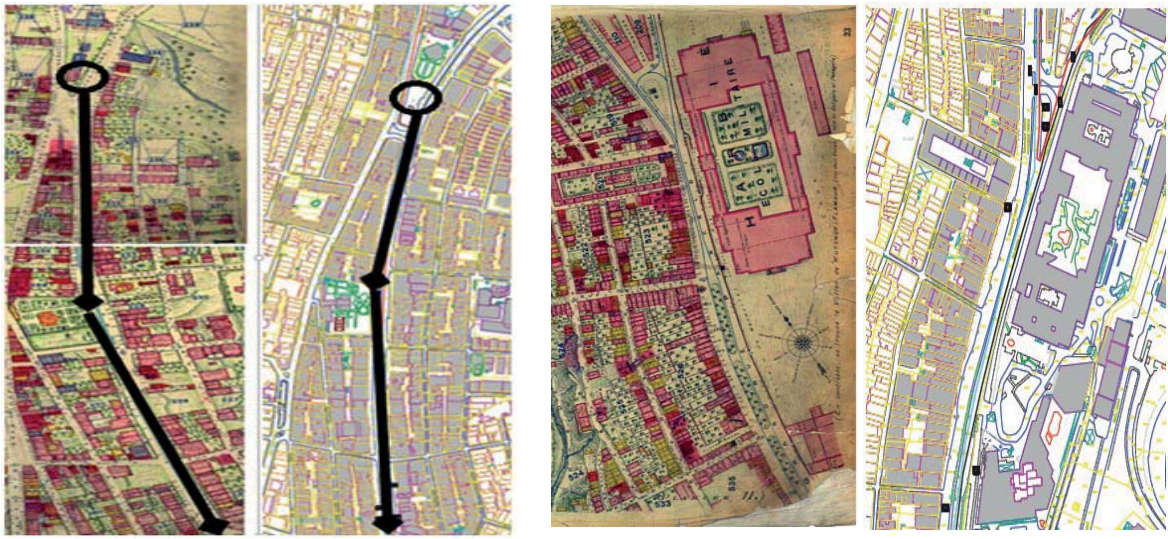
1850'lerde bugünkü Şişli'nin yayıldığı alan geniş bir kırılık iken ilçenin en eski mahallesi olan Tatavla' nın (Kurtuluş) 16. yy'da kurulduğu ileri sürülür. 17. yy'da Taksim' den Pangaltı' ya doğru uzanan yolun iki yanında mezarlıklar; 18. yy'da Şişli ve Mecidiyeköy yörelerinde bağlar ve bostanlar yer almaktaydı. Şişli'de Etfal Hastanesi'nin açılışı 1890'lara rastlar. Şişli semtinin hızla gelişmeye başlaması 1913'te elektrikli tramvayın buraya uzanması ve Şişli'nin son durak olmasından sonradır.

Şişli'de şiş yapımıyla uğraşan şişçiler diye anılan bir ailenin konağı olduğu ve "Şişçilerin Konağı" olarak adlandırılan konağın "Şişlilerin Konağı" olarak değişikliğe uğradığı ve semtin

adının buradan geldiği söylenmektedir. Şişli'den Taksim'e giden yönde Harbiye semti bulunmaktadır. Bu semtte yerleşim 1870 yılındaki Beyoğlu yangınında evsiz kalan Levanteliler ve gayrimüslimlerin Harbiye çevresinde inşa edilen kağır binalara taşınmalarıyla başlamıştır. Semte adını veren Mekteb-i Harbiye olmuştur.

Halaskargazi Caddesi boyunca evlerin, konakların sıklaşması, ilk apartmanların belirmesi 1910-1920 dönemidir. Şişli'de 19. yüzyıldan itibaren çeşitli binalar yapılmıştır. Pervititch haritaları incelendiğinde bugünkü Şişli meydanında elektrikli tramvayın son durağı, karakol, garaj, aks üzerinde iki adet gazino/kumarhane, bir klinik, Bulgar Eksarhanesi ve hemen yanında park, paşalara ait konaklar, apartmanlar, Harbiye istikametine doğru bir karakol, bir kafe, bir lise binası bulunduğu görülmektedir

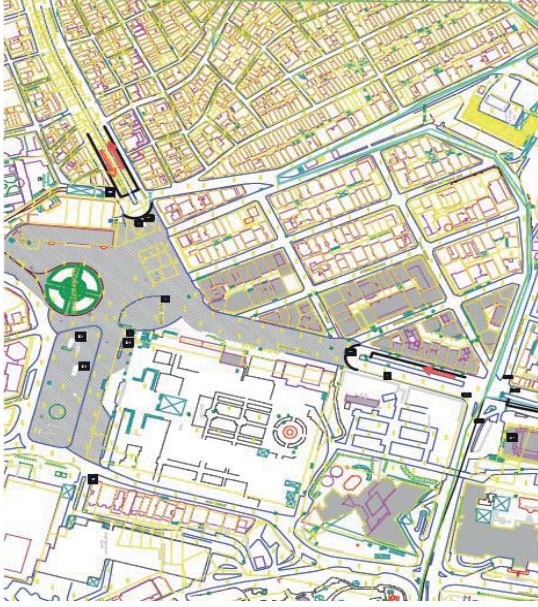
Şekil 2. Aksın bir bölümünün Pervititch haritalarındaki ve halihazırdaki durumu

Şekil 3. Pangaltı'nın Pervititch haritalarındaki ve halihazırdaki durumu

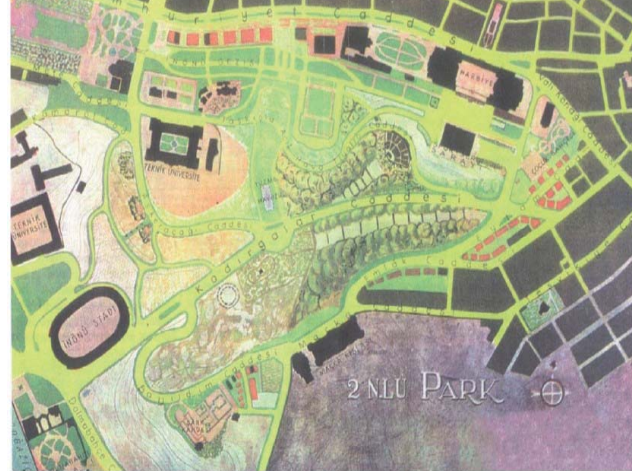
1930-1940 arasında başta Halaskargazi olmak üzere semtin ana caddelerinin iki yanında, çoğu günümüze kadar gelen, döneminin en lüks apartmanları bitişik nizamda inşa edilmiştir. Şişli semtinin elit bir konut ve yerleşme bölgesi olarak gelişmesi 1960 hatta 1970'lere kadar sürmüştü, bu dönemden sonra ise semt; pasajların, dükkanların, butiklerin, işyerlerinin, bankaların yer aldığı bir alana dönüşmüştür. Özellikle Şişli-Osmanbey aksında 1950'li yıllardan başlamak üzere altı pasaj üstü konut olan binalar yapılmıştır. Bu pasajların (Kent, Site, İnci pasajı vb.) bazılarının alt katlarında sinemalar yer almaktadır. Yine aynı yıllarda pasaj altındaki sinemalar haricinde de (Tan, Şan, As sinemaları) bu aks sinemaların yoğun olarak bulunduğu önemli bir alan haline gelmiştir.

Yaklaşık iki km. uzunluğundaki Şişli-Taksim aksında günümüzde mekânsal açıdan önemli değişimler olmaktadır. Sinemaların çoğu yıkılmış, yerlerine otel, işyeri vb. fonksiyonlar getirilmiştir. Bir diğer değişim, bu aks üzerinde otel binalarının giderek artmasıdır. Yeni yapılan otel binaları olduğu gibi işlev değiştirerek otel kullanımına geçen binalar da giderek

çoğalmaktadır. Bir diğer değişim, azınlık vakıflarına ait iki büyük arazi üzerindeki binaların yıkılarak yeni imar durumuna göre projelendiriliyor olmasıdır. Ulaşım ile ilgili en önemli değişiklik ise Taksim Meydanı'nda uygulamaya konan yayalaştırma projesidir.

Şekil 4. Yayalaştırılan Taksim Meydanı

Şekil 5. Henri Prost tarafından hazırlanan 2 no.lu Park Alanı

Bugün Kongre Vadisi olarak adlandırılan bölgedeki yapılaşmanın üç önemli evrede olduğu söylenebilir.

- Birinci evre: 1800'lü yılların başından itibaren bu alanda askeri yapılar inşa edilmeye başlanmıştır. Bunlar Topçu Kışlası, Taşkışla, Gümüşsuyu Kışlası ve Bugün Askeri Müze olarak kullanılan Mekteb-i Harbiye binalarıdır. Bu dönem 1850'lere kadar sürer.
- İkinci evre: Henri Prost'un dönemine rastlayan evre olarak değerlendirilebilir. 1945-1948 yılları arasında bu alanda Radyoevi, Spor ve Sergi Sarayı, Açık Hava Tiyatrosu vb. sosyal donatılar ile bazı otellerin yapıldığı görülmektedir. Spor ve Sergi Sarayı, Dolmabahçe Stadyumu gibi tesisler Prost tarafından 2 no.lu Park Alanı olarak adlandırılan alanda önerilmiştir. Ayrıca bu dönemde Taksim Topçu Kışlası yıkılarak yerine bugünkü Taksim Gezi Park'ı yapılmıştır. Prost'un imar planında Dolmabahçe'de başlayan vadi boyunca Maçka'ya uzanan, Harbiye üzerinden Taksim'e kadar yayılan yeşil vadi projesinde öngörülmüştür.
- Üçüncü evre: 1989'dan sonra Kongre Vadisi'nde bulunan Spor ve Sergi Sarayı Lütfi Kırdar Uluslararası Spor ve Sergi Salonu'na dönüşmüştür. Alana Cemal Reşit Rey Konser Salonu eklenmiş ve 2007 yılında bu alan "Tarihi ve Kentsel Sit Alanı" ilan edilmiştir.

ŞİŞLİ-TAKSİM ULAŞIM AKSI VE YAKIN ÇEVRESİNİN KENTSEL DOKU ANALİZİ

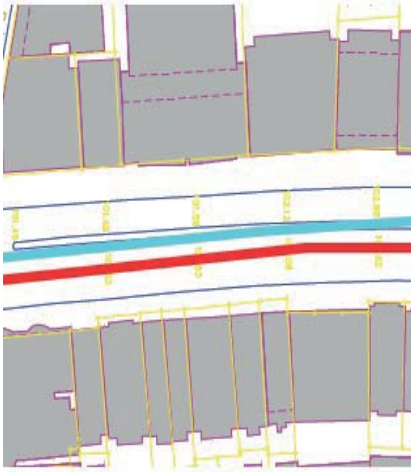

Şekil 6. Şişli-Taksim aksı

1- PARSEL SİSTEMİ

Topolojik durum

- Yönlenmeleri açısından: Yön olarak hiyerarşik yapıya sahip olan parseller mevcuttur.

Şekil 7. Ana aksa yönelmiş parseller

Resim 1-2-3. Halaskargazi Caddesi'ne yönelmiş parselasyona göre yapılaşma

- Geometrik biçim açısından

Şekil 8. Dikdörtgen, dar uzun parsel

Şekil 9. Geometrik biçimleri farklı köşe parsel

- Oran ve geometrinin kombinasyonu açısından bakıldığında

Şekil 10. Deforme olmamış dar uzun parsel

Şekil 11. Deforme olmamış dikdörtgen parsel

Şekil 12. Dikdörtgen yelpaze şeklinde parseller ve köşe parsel

Aks üzerindeki parseller büyüklük açısından genelde birbirinden çok büyük farklılıklar göstermemektedir. Oran ve geometrik kombinasyon açısından da farklı parseller bulunmaktadır.

Kongre Vadisi ve çevresindeki parsel sistemi açısından incelendiğinde topolojik açıdan belirgin bir yönelmenin olmadığı, geometrik biçim açısından da tanımlamanın pek mümkün olmadığı, oran ve geometrik kombinasyonun bulunmadığı görülmektedir. Parsel boyutları aks üzerindeki parsellere oranla oldukça büyüktür. Kaldırılan Surp Hagop Mezarlığı üzerinde yeni yapılan parselasyon yapılarak ayrıntı nizam konutlar ve Radyoevi inşa edilmiştir.

Şekil 13. Kaldırılan Surp Hagop mezarlığının yeri

Şekil 14. Kongre Vadisi'ndeki parselasyon sistemi

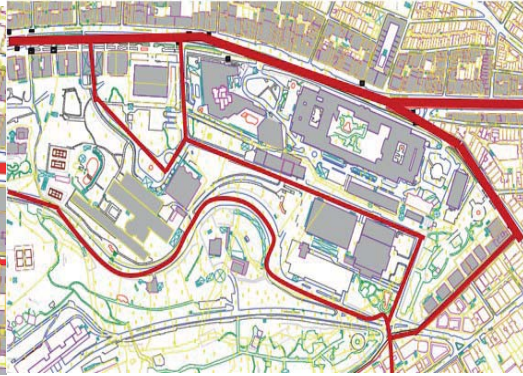
2- YOL SİSTEMİ

Topolojik açıdan incelendiğinde

Şişli-Taksim aksında lineer bir aks mevcuttur. Ana aksa bağlanan yol sistemleri mevcuttur. Bu yol sisteminin oluşturduğu adalar ağ sistemle birbirlerine bağlanmaktadır. Yol sistemi ızgara dokuya uygun biçimde şekillenmiş ve hiyerarşik bir yapıya sahiptir. Ana aksla tali yolların kesimi genellikle dik şeklindedir.

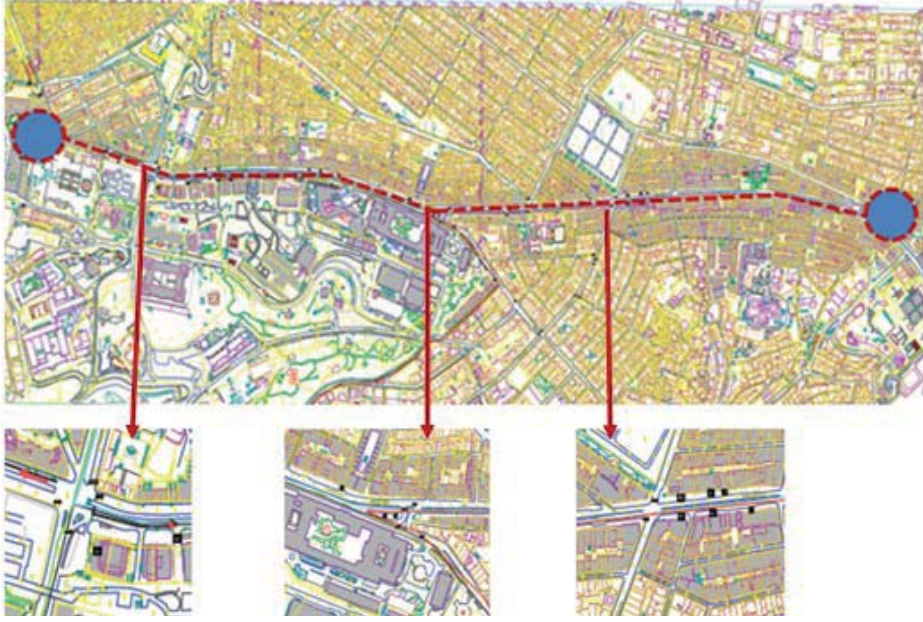
Şekil 15. Ana aksa bağlı yol sistemleri

Şekil 16. Kongre vadisi yol sistemi

Kongre Vadisi ve çevresinde farklı bir yol sistemi mevcuttur. Eğimin yol sistemini etkilediği bu alanda, yol sistemi topografyayla uyumludur. Büyük adaların yer aldığı bu alanda yol sisteminin kendi içinde olduğu, ana aksla bağlantılarının çok sık olmadığı söylenebilir.

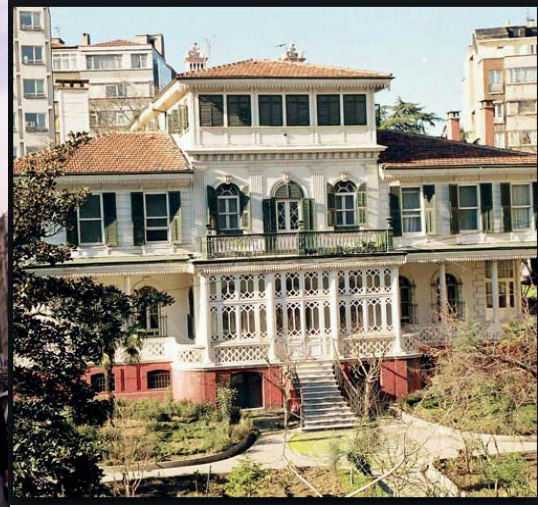
Şekil 17. Aks üzerindeki önemli kavşak noktaları

3- YAPILAŞMIŞ ALAN SİSTEMİ

Topolojik açıdan bakıldığında lineer olarak yapılanmış binaların varlığından söz edilebilir. Aks üzerindeki binalar genellikle dokuz-on katlıdır. Aksta Şişli Camii ve Bulgar Eksarhanesi noktasal binalar olarak konumlanmaktadır.

Resim 4. Şişli Camii

Resim 5. Bulgar Eksarhanesi

Geometrik değişkenler açısından bakıldığında yükseklik, cephe ve devamlılık oluşturan binalar homojen bir bütün olarak algılanmaktadır. Cepheler duvar etkisi oluşturmaktadır. Binalar bu aksı geçirimsiz bir koridora dönüştürmüştür.

Boyutsal olarak yapılaşmış alanın yoğunluğu çok fazla, boş alan yoktur.

Kongre Vadisi ve çevresindeki ise binaların tümü noktasal yapılardır. Bina yükseklikleri, bina cepheleri, binaların mekândaki dağılımları heterojen bir yapıyı göstermektedir. Yapı yoğunluğu çok az, boş alanlar oldukça fazladır.

Resim 6-7. Kongre Vadisi ve çevresinden görünüşler

4-BOŞ ALAN SİSTEMİ

- Yapılaşmış alanın devamlılığı söz konusudur, bitişik nizam yerleşme dolayısıyla bu aksta boş alanlardan söz etmek mümkün değildir.
- Kongre Vadisi ve çevresinde ise yapılaşmış alanın devamlı olmayışı boş alanların düzenli ve devamlı olmasını sağlamaktadır. Özel, yarı özel ve kamusal boş alanlar mevcuttur.

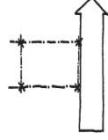

Şekil 18. Kongre Vadisi ve çevresindeki boş alan sistemi

Sistemler arası ilişkiler ise kısaca:

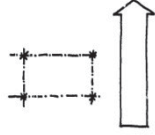
Parsel/yol sistemi

Ana ulaşım aksında parsel ve yol sisteminin birleşmiş olduğu, parsellerin yolla sınırlandığı,

Şekil 19. Parsel-Yol birleşmiş

Kongre Vadisi'nde ise yol ve parsel arasında mesafe olduğu, parsellerin yolla sınırlanmadığı,

Şekil 20. Parsel-Yol mesafeli

Yol/ yapılaşmış alan sistemi

Ana ulaşım aksında yapıların lineer olarak bu aksa dayandığı,

Şekil 21. Yapı-Yola dayanmış

Kongre Vadisi'nde ise yapıların noktasal olması, binaların ulaşım akslarından uzak olduğu,

Şekil 22. Yapı noktasal-Yoldan uzak

Parsel/yapılaşmış alan sistemi

Ana ulaşım aksında bitişik-blok nizam yapılar mevcuttur, parsellerde arka bahçe mesafesi ayrılmıştır. Kongre Vadisi'nde ise binalar noktasal binaların ayırık nizamda yapılaşması söz konusudur.

SONUÇ

Çalışma alanına Pervititch haritalarından başlamak üzere incelendiğinde;

- Parsel sisteminde bir değişiklik olmadığı, Ermeni Mezarlığı'nın kaldırılmasıyla o alanda yeni bir parselasyona gidildiği, özellikle Osmanbey'den Şişli'ye giden aksta boş parsellerin yer aldığı,
- Yol sistemi açısından bakıldığında var olan elektrikli tramvay hattının kaldırıldığı, ana aks başta olmak üzere yol sisteminde bir değişiklik olmadığı, ancak Taksim Meydanı'nda ulaşım ile ilgili yapılan son değişikliğin bu alanı tamamen değiştirdiği,
- Yapılaşmış sistemde bazı önemli binaların korunduğu, geçmişte bahçe içinde devamlılığı olmayan genellikle taş malzeme kullanılarak yapılmış konakların bulunduğu; bu konakların Şişli Camii'ne yakın olduğu; o dönemdeki apartman tipi binaların genellikle 4-5 katlı olduğu; günümüzde bu binaların yerini genelde 8-9 katlı bitişik nizam binalara bıraktığı; ana aksta yer alan binalardaki konut fonksiyonunun ticaret ve iş merkezi fonksiyonlarına dönüştüğü.
- Boş alan sistemi incelendiğinde o dönemde de ana aks üzerinde çok fazla boş alanın olmadığı; boş parsellerin daha çok Şişli yönünde olup bunların zaman içinde imara açıldığı; bu alanda yalnızca Bulgar Eksarhanesi'nin yanında bir parkın bulunduğu; Osmanbey'den Şişli'ye doğru ana aksa cephe veren binaların girişlerinde küçük de olsa bahçeler yer aldığı,
- Daha önceki dönemde Kongre Vadisi'nde yer alan Taşkışla, Gümüşsuyu Kışlası ve Bugün Askeri Müze olarak kullanılan Askeri Okul binalarının işlev değiştirerek günümüze kadar gelmiştir.

Şişli-Taksim aksının sağında ve solunda görülen farklı kentsel doku dönemler içerisinde değişmemiş, bu farklılıklar öncelikle mülkiyet yapısı ve arazi kullanım kararları ile şekillenmiştir.

Kongre Vadisi olarak adlandırılan alanın öncelikle askeri işlevlerle şekillendiği, daha sonra bu alana Prost tarafından sosyal donatı ve Park Alanı (Radyoevi, Spor ve Sergi Sarayı, Açık Hava Tiyatrosu) önerildiği; mülkiyet açısından Kongre Vadisi'ndeki taşınmazların askeriye, belediye gibi kuruluşların mülkiyetindeyken ana akstaki taşınmazların büyük çoğunluğunun özel mülkiyete ait olduğu görülmüştür.

Her iki alan parsel, yol, yapılaşmış alan ve boş alan sistemi gibi temel morfolojik modüller açısından irdelendiğinde:

- Ana akstaki kentsel dokunun esnek olmadığı, parsel sisteminin yol ağını belirlediği, Kongre Vadisi'nde kentsel dokunun daha esnek olduğu,
- Bina biçimleri ve yüksekliklerinin farklı olduğu,
- Dolu ve boş alan dengelerinin farklı olduğu, yapı yoğunluğunun Kongre Vadisi'nde çok düşükken diğer alanda çok yoğun olduğu,
- Kongre Vadisi'nde noktasal binalar yer alırken, ana akstaki binaların lineer bir yapıya sahip olduğu,
- Kentsel dokuyu oluşturan binalar aksın bir yanında mimari açıdan homojenlik gösterirken, Kongre Vadisi'nde mimari özelliklerin işleve bağlı olarak değiştiği,

- Aks boyunca yol sisteminin ızgara dokuya uygun biçimde şekillenerek, hiyerarşik bir yapıya olduğu; Kongre Vadisi'nde ise yol sisteminin topografyaya göre şekillendiği, hiyerarşik bir yapının olmadığı; bu alanda yol sistemiyle birlikte birbirinden topolojik, geometrik ve boyutsal açıdan çok farklı özel adaların olduğu,
- Kongre Vadisinde boş alanların varlığı ve devamlılığı söz konusu iken, ana aksta bitişik nizam yerleşme dokusunun bulunduğu ve boş alanların olmadığı görülmektedir.

Yapılan morfolojik analiz sonucunda Şişli/Taksim aksının sağında ve solunda yer alan alanlarda ortaya çıkan farklılıkların tarihsel süreç içinde parsel, yol ve açık alan sistemi açısından değişmediği ancak yapılaşmış alan sisteminde kat yüksekliği, işlev ve yapı cinsinin değiştiği görülmektedir. Kentsel dokuda ortaya çıkan bu durumun parsel sistemi, yapı düzeni ve mülkiyet yapısına bağlı olarak ortaya çıkan arazi kullanımı kararlarıyla şekillendiği sonucuna varılmıştır.

KAYNAKLAR

- Borie, A., Deneuil, F.(1982) Methode d'analyse des tissus urbains traditionnels, Cahiers Techniques: Musées et Monuments/Studies and documents on the cultural heritage, n:3, Document UNESCO. (www.torontopubliclibrary.ca.) erişim tarihi:18.07.2015.
- Borruy, R., ve Orillard, C.,(2007) L'architecture des territoires métropolisés. (www.predat.net) erişim tarihi: 06.08.2015.
- Boudon, F. (1975) Tissu urbain et architecture. L'analyse parcellaire comme base de l'histoire architecturale. (www.persee.fr/web/revues/home) erişim tarihi: 06.08.2015.
- Curdes, G. (1997) Stadtstruktur und Stadtgestaltung, Kohlhammer, Stuttgart
- Formes Urbaines Résidentielles de Caen-Métropole (Agence d'urbanisme de Caen-Métropole) www.aucame.fr. (2010) erişim tarihi: 18.07.2015.
- Levy, A.(2005) Formes Urbaines et significations: revisiterla morphologie urbaine. (www.cairn.info/revue- Espaces-et-sociétés) erişimtarihi:18.07.2015.
- Lynch, K .(2010) Kent İmgesi, (Çev. İ. Başaran), İş Bankası Kültür Yayınları.
- Merlin, P., Choay, F. (1988) Dictionnaire de l'urbanisme et de l'aménagement, Presses Universitaires de France, Paris.
- Panera, P., Depaule, J-C., Demorgon, M. (1999) Analyseurbaine, Editions Parenthèses, France.
- Prost, H. (1938) İstanbul Nazım Planını İzah eden Rapor, İstanbul Belediye Matbaası.
- Raith, E. (2000) Stadtmorphologie, Annäherungen, Umsetzungen, Aussichten, Springer, Wien-New York
- Raynaud, D. (2005) Forme urbaine: une notion exemplaire du point de vue de l'épistémologie des sciences sociales.(https://halshs.archives-ouvertes.fr/ erişim tarihi: 06.08.2015.